

Latin Amerika'da Bankacılık: İktisadi Bir Darbe*

Sukanya BOSE**
Çeviren: Cengiz Ekiz***

1990'ların ikinci yarısında yükselen [emerging] piyasa ekonomilerinin bankacılık sektörlerine yapılan doğrudan yabancı yatırımlar (DYY-Doğrudan Yabancı Yatırım), beklenmedik bir ölçüde büyümüştür. Bunların başını Latin Amerika ekonomileri ile birkaç Doğu Avrupa ülkesi ve Asya Krizi sonrası bunlara eklenen Doğu ve Güneydoğu Asya'nın mucizevî ekonomileri çekmektedir. Bu ekonomilerin bankacılık sistemlerine yapılan DYY'ler, "yeni" (*de novo*) yatırımlar olmaktan ziyade çokuluslu büyük bankaların yerli bankaları birleşme ve satın almalarla (mergers and acquisitions) ele geçirmeleri şeklinde olmuştur. Satın alma ve birleşmelerin yaygınlaşması, çokuluslu bankaların bir tek yerli bankaların hisselerini satın almalarıyla değil, yabancı yatırımcıların bankacılık kesiminin varlıklarındaki hisselerin çoğunluğunu tutmasıyla gerçekleşmiştir.

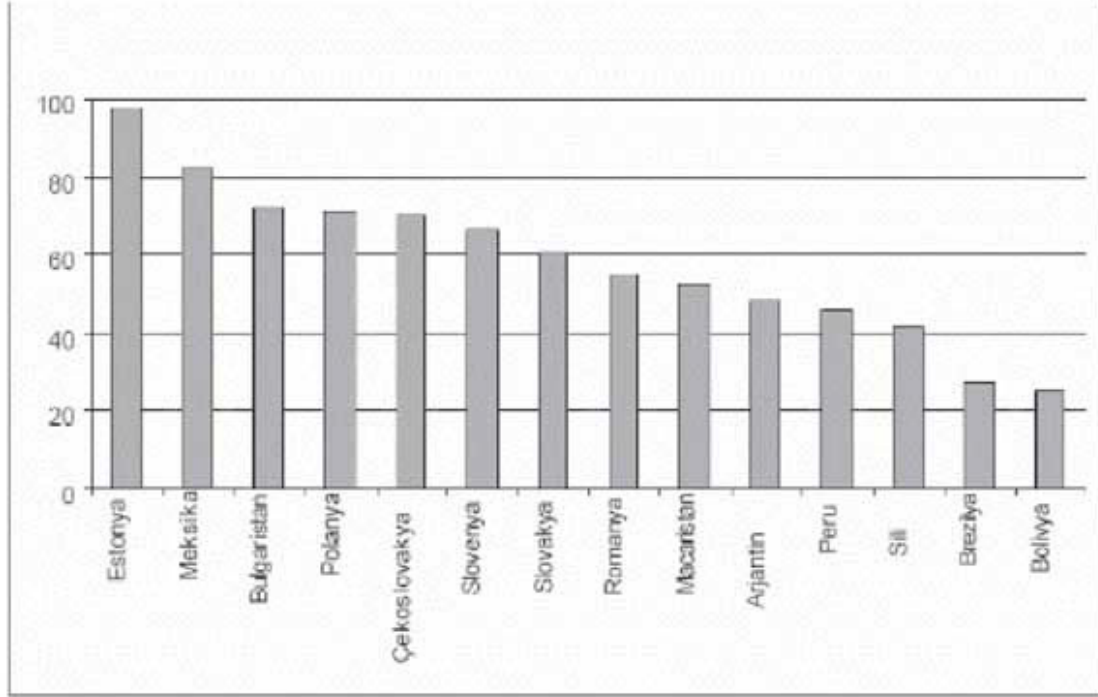
* 21 Mart 2005, "Banking FDI in Latin America: An Economic Coup", http://www.networkideas.org/themes/macroeconomic/mar2005/mp21_Banking_FDI.htm.

** İktisatçı, Hindistan Yeni Delhi İktisadi Araştırmalar Vakfı

*** A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Araştırma Görevlisi.

Bu metnin "adam edilmesinde" büyük katkıları olan sevgili Aydın Ördek'e teşekkürlerimi borç bilirim (Ç.N.)

Şekil 1: Yabancı Bankaların Bankacılık Sistemine Katılımı⁽¹⁾ (2004)

Not: (1) Katılım her ülkenin bankacılık sektöründeki varlıklar açısından değerlendirilmiştir. Çek Cumhuriyeti, Romanya ve Slovakya için katılım sermaye açısından değerlendirilmiştir.

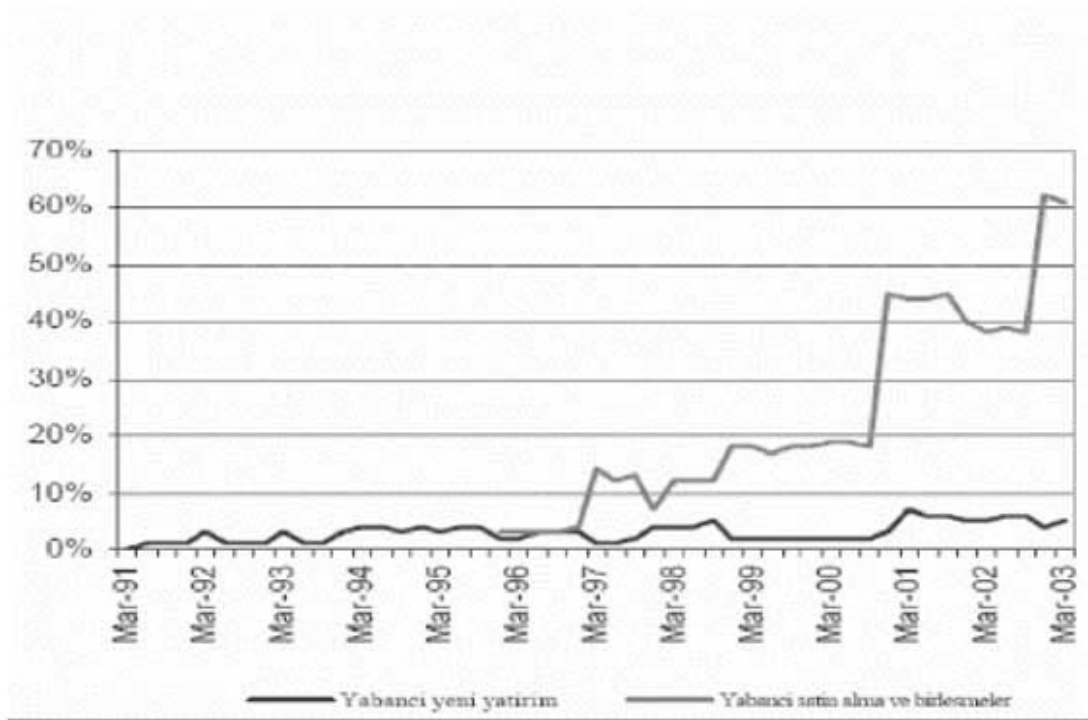
Kaynak: Cárdenas, Graf ve O'Dogherty (2004).

Şekil 1, bankacılık kesiminin varlıkları üzerindeki yabancı kontrolünün 2004 yılında birçok Doğu Avrupa ülkesinde çok yüksek olduğunu, Latin Amerika ülkelerinin çoğunda (Bolivya, Brezilya, Şili, Peru, Arjantin) nispeten az, bazısında (Meksika) ise çok yüksek olduğunu göstermektedir.

Belki de daha şaşırtıcı olanı, bu ekonomilerin bankacılık sektöründe DYY'leri cezbedemedeki hızıdır. Yabancıların mülk edinmesi hususundaki yeni düzenlemelerden önce Aralık 1996'da Meksika'da, bankacılık kesiminin toplam varlıklarının sadece % 7'si yabancı bankaların kontrolündeydi¹. Yabancılar tarafından kontrol edilen

¹ 1993'te finansal gruplar için holdinglerde ve ticari bankacılık kesiminin (faaliyetleri çeşitli) kredi kurumlarında yabancı yatırım ortaklığı adı (ordinary) sermayenin % 30'u ile sınırlandırılmıştı. 1990'ların ortalarından itibaren, Kredi Kurumları Yasası, Finansal Grupların Düzenlenmesine İlişkin Yasa ve Yabancı Yatırım Yasası'nda yapılan düzenlemelerle, yabancı yatırımcılara ilave sermayenin yanı sıra, adi sermayenin % 49'una kadar ortaklık izni verilmiştir. Daha başka düzenlemelerle, finansal gruplar için holdinglerin ve çeşitli faaliyetleri olan ticari bankacılık kesiminin kredi kurumlarının hem ilâve hem de adi sermaye ortaklığı limiti, Ocak 1999'dan itibaren % 100'e yükseltilmiştir (<http://www1.apecsec.org.sg/download/ieg/invst4-mex.pdf>).

varlıkların aşağı yukarı yarısı, perakende kredi vermeyen bankalarda (ya da yabancı yeni bankalarda) serbest yatırım olarak durmaktaydı. Büyük yabancı bankaların hiçbir önceliğinin olmadığı Meksika’da, “yeni” yabancı bankalar süratle ülkenin en büyük mevduat bankalarını satın almaya başladılar. Mart 1997 itibarıyla Meksika bankacılık kesimi varlıklarının % 14’ü yabancı bankaların kontrolüne geçmişti. Aralık 2002’ye kadar yabancıların Meksika bankalarında kontrol ettikleri pay (bkz. Şekil-2) % 66’ya yükselmiştir. Bugün 32 Meksika bankasının 19’u yabancılarındır.² Gerçekten de yabancılara ait olmayan bankalar son derece küçük olanlardır.

Not: Yabancı bankaların piyasa payı, toplam banka varlıklarının yüzdesi olarak hesaplanmıştır.

Kaynak: Haber ve Kantor (2003).

Şekil 2: Yabancı Bankaların Meksika Bankacılık Sistemindeki Piyasa Payı

Bankacılık sektörüne yapılan yabancı yatırımlar, kaynağını 1990’ların başından itibaren, bu sektörde denetlenemeyen sermaye hareketlerinin olduğu makro-iktisadi bir ortamda gerçekleştirilen deregülasyon ve/veya özelleştirmelerden almıştır. Bunu takip eden finansal serbestleşme ile birçok Latin Amerika bankası, uluslararası

² Bunlara sistemdeki en büyük üç banka da dahildir: Bancomer (Banco Bilbao Vizcaya’ya ait olmak üzere), Banamex (Citibank’a ait olmak üzere) ve Banca Serfın (HSBC’ye ait olmak üzere).

sermaye piyasalarından kısa vadeli olarak borçlanmakta ve yurtiçi yatırımcılar aracılığıyla yabancı para cinsinden borçlarını krediye dönüştürmekteydi³. Bu yıllarda büyük bir kısmı gayrimenkul piyasasına yönlendirilen banka kredilerindeki büyüme çok güçlüydü. Uluslararası sermaye piyasalarından borçlanmak, yabancı yatırımcıların cezbedilmesi için yurt içi faiz hadlerinin yüksek tutulmasıyla, bankalar için kârlı bir hal almıştır. Faiz ise aşırı değerlenmiş paranın gelecekte devalüe edilmesi ihtimali karşısında bir risk primi taşımak zorundaydı. Meksika'daki pezo kriziyle birlikte, uluslararası yatırımcıların yaşadığı güven kaybı ve meydana gelen geniş çaplı sermaye kaçıışı, bu ekonomilerin zaten kuşkulu olan istikrarını çökertti. Az sayıda uluslararası kreditor, Latin Amerika bankalarına borç vermeye razıydı. Uluslararası sermayenin kaçışını, yerli paralara hücumun elinin kulağında olduğunu ve bankacılık kesiminde tökezleme (failure) ihtimalini gören yurtiçi mudiler bankalardan büyük miktarlarda paralar çekmeye başladılar. Hükümetlerin faizlerin yükselişine sıkı para politikasıyla karşılık vermesi, banka kredilerinde devasa borç bataklarına neden olarak daha kötü sonuçlar yarattı. Mudilerin nihai olarak mevduat sigortası politikasıyla korunmasına ve hükümetin bazı hissedarlara kefil olmasına rağmen, bankalar, sürekli düşen net faiz marjları ve varlık getirileri ile, portföylerine fazla miktarda getirisi olmayan (non-performing) varlık yüklemekteydiler. Bu dönemde bankaların kredi işinden kesin bir şekilde kaçtığı görülmektedir. Tüm kıta üzerinde, bankalar, uluslararası düzenleyici standartları yerine getirmek, güvenin yeniden kazanılması ve tökezleyen bankacılık sisteminin yeniden canlandırılması için sermayeye ihtiyaç duymaktaydı. Yerel yatırımcılar arasından bankalar için stratejik alıcıların bulunmasının zor olacağını anlayan hükümetler, yabancı yatırımı cesaretlendirmeye karar verdiler⁴. Böylece güçsüz özel bankaların yeniden sermayeye kavuşturulması (recapitalisation), finansal sistemin temel hedefi ve aynı zamanda yabancı sermayenin bankacılık sektörüne girişine ilişkin düzenlemelerin kaldırılmasının varlık nedeni olmuştur.

Arz yönünden, Avrupa ekonomik ve parasal birliği altında bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması süreci yolunda gitmekteydi. Avrupa Birliği'nde (AB) bankacılık alanındaki rekabet artışı verili iken, Avrupa bankaları için yurt dışında genişlemeleri, sadece gelir kaynaklarının çeşitlenmesinin değil, aynı zamanda, Avrupa bankacılık piyasasındaki konumlarını güçlendirmenin de bir yoluydu. Dahası, AB ülkeleri içinde düzenleyici ve siyasi kısıtlar yüzünden birleşme ve satın almalara yönelik bazı engeller söz konusu iken, bu tür faaliyetleri teşvik eden bloğun dışındaki

³ Meksika'da yabancı pasifler Aralık 1991'de Meksika bankalarının pasiflerinin toplam % 11'i iken, bu oran hızla Aralık 1993'te % 14,7'ye, Aralık 1994'te % 27'ye yükselmiştir (Mishkin, 1996).

⁴ Meksika'da, bankalar yabancı yatırımcılara satılabilir hale gelmeden önce, hükümet bankaların sermayelerini yeniden yapılandırmak ve kötü borçları seçerek de olsa üstlenmek zorunda kalmıştır. 1995 ve 1998 arasında devletin denetleme kurumu tarafından 11 bankaya müdahale edilmiştir.

ülkeler için durum farklıdır (Paula ve Alves, 2003). Böylece, elleri kolları, hızla yaşanan bir devalüasyonda yurtiçi varlıkların pazarlık fiyatlarından satın alınabileceği gerçeği ile bağlanan bazı Latin Amerika ekonomileri zor durumdaki bankalara yatırımcı bulma aciliyetini, çokuluslu bir yatırım kasırgasını, başta İspanya ve ABD olmak üzere, İngiltere, Hollanda ve Kanada gibi diğer gelişmiş ülkelere yurtlarına getirmiş oldular⁵.

Dikkate değer olanı, Latin Amerika yönetimlerinin bankacılıktaki DYY'leri, sadece yerli bankaların sermaye ihtiyaçlarını karşılamamanın bir yolu değil, rekabeti arttırarak bankacılık sisteminin etkinliğinin (efficiency) sağlanmasının bir imkânı olarak da görmeleri idi. Yabancı bankaların yükselen ekonomilerde (emerging economies) yerli bankalardan daha etkin olduğu ve ev sahibi ülkelere yeni teknolojileri ve en son uygulamaları sokabildiği kabul edilmekteydi. Dahası finansal serbestleşme yandaşlarına kalırsa, yabancı bankaların girişi, piyasa disiplini inşa edecek ve yerli bankaların etkinliğini, böylelikle de kredi arzı ve finansal aracılığı (intermediation) arttıracaktı (Bkz. Fry, 1988). Hepsi bu değildi. Latin Amerika yönetimlerini cezbeden bir başka husus daha vardı: Yurtiçinde, ekonomik şok koşulları altında, yabancı bankaların makroekonomide istikrarı sağlayıcı mantığının güçlü cazibesi. Peek ve Rosegreen (2000) bir hayli atıf alan yazılarında, yabancı bankaların yurtiçi şoklara, yerli bankalardan neden daha az duyarlı olduğunun kuramsal açıklamasını yaparlar. Yabancı bankaların portföyleri daha çeşitli olduğundan ve küresel bankalar uluslararası sermaye piyasalarına yerli bankalardan daha kolay ulaşabildiği için yerli bankaları daha ciddi biçimde etkileyen yurtiçi şoklar yabancı bankalarca kolayca massedilebilir. Ayrıca, yabancı bankalar için, yabancı bir banka için son borçlanma mercii ev sahibi ülkenin merkez bankası yerine, kendi ülkesinin merkez bankası olduğundan, bir bankacılık krizi sırasında dövizde daha rahat ulaşabilirler. Sonuç olarak, yeterince sermayeye sahip yabancı bankaların varlığı, tedirgin yerli tasarruf sahipleri ve yatırımcılara ait fonların, herhangi bir şok beklendiği zaman ülkeden kaçışını hafifletir. Diğer bir deyişle yabancı bir banka, fonlarını her halükarda ülkeden uçurmayı seçebilecek mudiler için güvenli bir göktür.

Etkinlik ve Aracılıktaki Düşüş

Etkinlik argümanında ifade bulan kuramsal yanlışlar bugün anlaşmazlıkların ötesine geçse de, Latin Amerika'nın son birkaç yılki yabancı bankacılık deneyimi, yabancı mülkiyet/etkinlik açısından yatırım konusundaki ampirik desteğin yetersiz olduğunu göstermektedir. Bankacılık DYY'lerinin büyük Latin Amerika ülkelerine

⁵ Latin Amerika'da bankacılık alanındaki toplam DYY stokuna % 46 ve % 35 ile sırasıyla İspanya ve ABD hakimdir (veriler Thompson Financial'a dayanmaktadır ve Soussa (2004)'den alınmıştır.).

1990'ların ortalarından itibaren girmesine bankacılık kesimindeki konsolidasyon sürecinin eşlik etmesiyle, bu ekonomilerdeki banka sayısı, sadece 6-7 sene zarfında ortalama % 30'a düşmüştür (Bkz. Tablo 1). Latin Amerika bankacılığındaki artan yoğunlaşma, bu kesimdeki rekabete ilişkin kaygılara neden olmuştur. Öte yandan şirket birleşmelerini etkinlik temelinde savunan ortodoks iktisatçılar, rekabetçi yapıdan feragat edilmeden etkinliğe ilişkin gelişmelerin dengelenmesi gerektiğini vurgulamaktadırlar. Demesi kolay tabii. Latin Amerika, bir kere ekonomilerinin ulusötesi sermayenin amansız yıkıcılığına maruz kalmasıyla, sürecin, düzenleme konusunu tartışmaya bile tahammül edemeyen çok güçlü finansal çıkar çevrelerinin dahliyle geriye işletilemez bir hal aldığıının farkına sancılı bir biçimde varmıştır. Böylece bankacılığın milyarlar dolar imparatorları, rekabetin piyasa sisteminin doğasında olduğunu ve piyasa üzerindeki etkilerin, yeni rakiplerin girişi kadar, yüksek kar peşindeki (yeni) girişlerin artması ihtimalinden kaynaklanabileceğini de iddia etmektedirler.

Tablo-1 : Banka Sayısındaki Azalma

	1996	2002	Değişme	Değişme (%)
Arjantin	117	80	-37	-32%
Brezilya	253	177	-76	-30%
Şili	31	25	-6	-18%
Kolombiya	39	27	-12	-31%
Kostarika	30	21	-9	-29%
Meksika	40	32	-9	-21%
Peru	22	15	-7	-32%
El Salvador	18	13	-5	-28%

Kaynak: Levy-Yevati ve Micco (2003).

Kolayca tahmin edilebileceği gibi, IMF bünyesinde yürütülen çalışmalar (Gelos ve Rodlos (2002) gibi), hep bir ağızdan, konsolidasyon ve rekabet arasında bir zıtlık bulunmadığının ve sınır ötesi birleşmelerin, ev sahibi ülke için etkinlik artışı sağlayacağını savunmasını yaparlar. Ancak, meseleyi ev sahibi ülkenin bakış açısıyla ele alan nispeten bağımsız birkaç çalışma, bu cinsten gelişmeler (improvement) olduğuna dair savı çürütmektedir. Paula ve Alves (2003), Brezilya'daki yabancı bankaların, hem kârlılık hem de operasyonel maliyetler açısından ulusal bankalardan daha etkin olduğuna ilişkin açık bir kanıt olmadığını göstermektedirler. Gerçekten de yabancı bankaların net faiz marjlarının, ulusal özel bankaların net faiz marjlarından daha fazla olduğu ortaya çıkmıştır. Konsolidasyon, net faiz marjında, ürün

çeşitlenmesi ve üretim artışı veya maliyet düşüşü nedeniyle beklenen bir azalışı beraberinde getirmemiştir. Latin Amerika bankacılık sistemi üzerine yaptığı bir araştırmada Wong (2004), 1995-2000 yılları boyunca bankaların yerine getirdikleri aracılık rolü düşünüldüğünde etkinlikte bir gelişme kaydedildiğine dair bir bulguya rastlamamıştır. Aracılığı bankacılığın anahtar fonksiyonlarından biri olarak kabul eden Wong, her bir banka için etkinliği, bankanın girdileri (işletim maliyetleri, işgücü maliyetleri, faiz ödemeleri ve toplam mevduatlar) çıktıya (toplam krediler, faiz ve faiz-dışı gelirler) dönüştürme kapasitesi ile ölçmüştür. Bankacılık kesimi varlıklarındaki yoğunlaşmaya aracılıktaki etkinlik artışının eşlik ettiği Şili dışında, tüm ülkelerde durum konsolidasyonla daha da kötüleşmiştir. Nihayetinde, Levy-Yevati ve Micco'nun (2003) sekiz Latin Amerika ülkesinin bankacılık bilançolarına ilişkin çalışmalarının da gösterdiği gibi, görece yüksek kaldıraç (leverage) oranlarına ve getirilere sahip olması sebebiyle yabancıların mülkiyetindeki bankalar, ulusal bankalardan daha risklidir. Daha riskli bir profili seçmiş olmalarına rağmen yabancıların sahip olduğu bu bankalar oligopolistik rantlar elde edebilmekteydiler. Oysa ulusal bankalar, yabancı bankaların şubelerine ve sağladığı zımni sigorta, marka/isim olma, ürün çeşitleri gibi farklılıklar sebebiyle, yabancı banka şubeleri ve temsilcilikler ile eksik (imperfect) bir ikame ilişkisi içinde görünmektedirler.

Bankacılıktaki DYY hâkimiyetinin en kötü etkisi, muhtemelen, bankacılık kurumlarının, borç aracılığı ve risk taşıma fonksiyonlarını etkilemesi suretiyle olanıdır. Yabancı bankalar genellikle, uluslararası ticaret ve sendikasyon kredileriyle ilgili garantiler, kabuller, yabancı para cinsinden krediler gibi, belli bir müşteri çevresine (çokuluslu şirketler, büyük yerli kuruluşlar ve büyük servet sahipleri) yönelik belirli faaliyetlere odaklanmaktadır. Küçük çekler, tasarruf hesapları, ipotekler veya ufak çaplı iş kredileri gibi bireysel bankacılık hizmetleri yabancı bankalar tarafından hemen hemen hiç üzerinde durulmamış işlerdir. Bu nedenle yabancı bankaların kredi oranlarının yerli bankalarınkinden daha düşük olmasını beklemek doğaldır. Bununla birlikte kimi son bulgular, yabancı ve yurtiçi bankaların portföylerinde yalnızca marjinal farklılıklar olduğunu göstermektedir (Goldberg vd., 2000). Banka mülkiyetinde varlık yapısı bakımından bir benzeşme var gibi görünmektedir. Eğer bu doğruysa, yurtiçi denetimden bağımsız yabancı banka faaliyetlerinin, yalnızca iktisadi saiklar tarafından belirlendiği eleştirisi hatırı sayılır ölçüde zayıflamış demektir. Gerçek şu ki çokuluslu bankaların girişi yerli bankaların kendi portföylerini bu bankalara göre düzenlemeye zorlayan bir süreç yaratmıştır. Weller (2000) ve Weller ve Scher (1999), çokuluslu bankalardan kaynaklanan rekabet artışıyla karşı karşıya kalan yerli bankaların kredi açıklarını azalttıklarını göstermektedirler. Buna, yazarların üzerinde ayrıntıyla çalıştıkları Avrupa'nın geçiş ekonomileri çok açık bir örnek oluşturmaktadır. Latin Amerika ekonomilerinde son yıllarda özel sektöre verilen kredilerde gözlenen yavaşlama bu bağlamda değerlendirilebilir (Bkz. Tablo 2).

Yabancı bankaların müşterinin en iyisini “seçmeceymişcesine” (cherry pick) kendine ayırması (düşük maliyetli, düşük riskli), yerli bankalara nispeten daha niteliksiz borçluların kalmasına neden olur. Sonuç olarak yerli bankaların maliyetleri de kredi riskleri de artar. Öte yandan rekabetçi kalmak için, yerli bankalar yeni teknolojiye –teçhizat ve eğitime— yatırım yapmak için daha çok sermayeye ihtiyaç duymaktadırlar. Sermaye ihtiyacı, kıymetli müşterilerin kaybıyla birleşince, yerli bankalar arasında özellikle düzenleyici standartların iktisadi krizlerden sonra daha katı hale gelmesiyle, riske göre ağırlıklandırılmış sermaye oranlarını desteklemeye yarayan varlık bileşiminde —geleneksel borç verme ilişkisinden ücret temelli (fee-based) gelire, standartlaştırılmış bilançoya dayalı devlet kağıtları ve kredilerine yapılan yatırımlara— değişim yönünde bir eğilim yaratmaktadır. Bu değişme direnen bankalar, onları orta vadede çokuluslu bankalar için ele geçirme ve birleşmelere uygun adaylar haline getiren, dönmeme ihtimali olan ve riskli krediler (büyük servet sahibi müşterilerin yabancı bankalara kaymasıyla sübvansiyon desteği olmaksızın) yüklenmiş olurlar. Dymski (2004: 21), kredi piyasalarındaki stratejik uyarlanmaların sonuçlarına dikkat çeker: ‘Seçkin çokuluslu bankalardan farklı işleyen bankalar, ya uyum sağlamak ya da müşterilerini ve kârlarını kaybetmek zorundadırlar; ancak bu uyum sürecinde bankalar, hem sınai büyümenin donanımlı motorları hem de bu tip bir büyümeyi idare etmeye aday olmak gibi sahip oldukları benzersiz özelliklerin bazılarını feragat ederler.

Tablo2: Tarihsel Süreçte Kredilerin Yavaşlaması

	Arjantin	Bolivya	Kolombiya	Meksika	Peru
Mevduat Bankaları					
Ortalama Kredi/GYSİH	14.5	16	13.1	10.2	10.5
1960-2000					
Son Kredi Patlaması					
Görelî	1979-82	1981-92	Yok	1992-95	1981-86
Mutlak	1961	1992-95	Yok	1992-95	Yok
Trendden Sapma –Son Yıllar					
1997	0.4	-0.44	1.89	-1.54	2.95
1998	1.94	3.68	3.65	-0.94	3.75
1999	0.47	0.29	-0.4	-2.6	1.49
2000	-1.82	-6.33	-1.63	-3.19	-2.31
Kaynak: Barajas ve Steiner (2001).					

Tablo 3 Latin Amerika Ekonomilerinde Yurtiçi Kredilerin GSYİH'deki Payı

Ülkeler	Yurtiçi Kredilerin sektörel payları	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003*
Arjantin	T. Yurtiçi krediler	23.4	24.6	25.6	28.6	32.2	32.8	32.9	41.5	34.4
	Kamu	3.7	5.4	5.5	5.9	7.2	8.5	9.9	24.8	23.0
	Özel	19.7	19.2	20.1	22.7	25.0	24.2	23.0	16.7	11.5
Bolivya	T. Yurtiçi krediler	49.5	54.1	60.1	65.6	65.1	61.3	58.6	55.1	52.6
	Kamu	1.3	1.1	1.9	1.7	1.1	2.7	2.9	3.7	4.5
	Özel	48.2	53.1	58.2	63.9	64.0	58.6	55.7	51.3	48.1
Peru	T. Yurtiçi krediler	13.0	16.1	20.3	25.4	27.7	27.1	26.4	25.0	22.3
	Kamu	-1.0	-1.9	-1.1	-0.5	-0.3	0.9	1.3	1.6	1.3
	Özel	14.0	18.0	21.4	25.9	28.0	26.2	25.1	23.4	21.0
Venezüella	T. Yurtiçi krediler	14.2	9.7	9.8	11.9	11.1	11.0	12.3	11.4	9.9
	Kamu	4.9	2.8	1.4	1.1	1.4	2.1	2.4	2.8	2.9
	Özel	9.4	6.9	8.4	10.7	9.6	8.9	9.8	8.7	7.1
Meksika	T. Yurtiçi krediler	39.8	26.6	36.8	39.8	37.2	37.0	37.9	37.6	38.6
	Kamu	9.0	6.7	15.0	16.6	17.1	19.1	20.4	20.1	21.1
	Özel	30.8	19.9	21.8	23.3	20.0	17.8	17.5	17.4	17.5
Kolombiya	T. Yurtiçi krediler	18.3	19.5	21.1	24.8	26.9	23.9	25.8	27.7	28.3
	Kamu	2.8	3.0	3.6	4.1	5.7	5.8	7.3	8.4	9.1
	Özel	15.4	16.5	17.5	20.7	21.2	18.1	18.5	19.2	19.2
Brezilya	T. Yurtiçi krediler	39.8	40.3	41.1	42.6	47.3	43.7	44.4	46.4	46.4
	Kamu	4.8	7.8	10.5	9.4	12.1	10.9	11.0	13.9	13.5
	Özel	35.0	32.4	30.7	33.3	35.2	32.8	33.4	32.6	32.8
Şili	T. Yurtiçi krediler	61.8	62.5	65.5	66.3	69.3	68.6	71.3	73.1	75.8
	Kamu	1.3	1.4	2.4	2.4	2.7	2.7	3.3	4.1	4.0
	Özel	60.5	61.1	63.2	63.9	66.6	65.9	67.9	69.0	71.7

Not: *Geçici Değerler. Yurtiçi krediler ile, kamu kesimine ve özel kesime ticari bankalar, diğer finansal kurumlar ve bankacılık kurumları tarafından sağlanan net kredi kastedilmektedir.

Kaynak: Latin Amerika ve Karayipler İktisadi Çalışmaları, ECLAC, 2003-2004.

Tablo 3 ile ticari bankalar, diğer finansal kurumlar ve bankacılık kurumları tarafından kamuya ve özel kesime aktarılan net kredilerin GSYİH'deki payı sunulmaktadır. Latin Amerika ekonomilerinde GSYİH'nin yüzdesi olarak özel sektöre verilen yurtiçi krediler, 2003'te yerli bankacılığın yabancı sermayeye açıldığı 1995'e nispetle ortalamanın altındadır. Özel sektör kredilerinde en belirgin ve sabit düşüş, yabancı bankaların en fazla nüfuz ettiği Meksika'da gözlemlenmiştir. Şili dışında bölgedeki diğer ekonomiler içinde özel sektör kredilerinin GSYİH'deki payında ufak artışlar olmuş, 1998 ve 1999 süresince yaşanan küçük çaplı yükselişler son yıllarda tersine dönmüştür. Öte yandan toplam yurtiçi kredilerde kamu kesiminin payı her ekonomide artmıştır. Aracılık riski almaktan kaçınan bankalar, kamuya borç vermeyi kolay bir yatırım yolu olarak görmektedir. Kamu borçlanması, sadece düşük risk içermesi nedeniyle değil, bu ekonomilerin çoğunda kamu kağıtlarının oldukça yüksek getiriye olanak tanınması nedeniyle de çekicidir. Kuşkusuz bu durum, yabancı yatırımcılar için müktesep banka varlıklarının çekiciliğini arttırmıştır. Sonuç olarak, Latin Amerika ekonomilerinin deneyimlerinden de açıkça görülmektedir ki finansal deregülasyon ve liberalizasyon, özel sektöre daha fazla ödünç verilebilir kaynak tahsis etme vaadinde tökezlemekle kalmayıp, riske-uyumlu (risk-adjusted) çarpık bir getiri yapısı yaratmak suretiyle daha önce rastlanmayan bir dışlama etkisi (crowding-out) olgusunun (kamu kesimine borç vermenin özel kesimi dışlaması) ortaya çıkmasına da neden olmuştur.

Sınır-ötesi Birleşmeler ve İstikrarsızlık

2001-2002 Arjantin krizi, bankacılık kesimindeki DYY'lere ilişkin makro iktisadi istikrar yanılsamasını bertaraf etmiştir. Arjantin deneyimi 1990'lar boyunca diğer Latin Amerika ekonomilerine birçok yönden benzemektedir. Arjantin için fazladan zorluk, uygulanması ile Arjantin pezosu ve ABD doları arasında birebirlik bir değişim oranı tayin edilen ve dolar cinsi döviz rezervleriyle desteklenmedikçe hükümetin ve Merkez Bankası'nın (MB) pezo basmasının kanunla yasaklandığı para kurulu sistemiydi. Bu durum, sermaye hareketlerinin serbest olduğu bir ortamda gereksiz bir biçimde riskli bir politika halini alan, döviz kurunun bir intibak (adjustment) aracı olarak kullanılmasını olanaksız kılmıştır. Kuşkusuz bu, Arjantin pezosundan ani bir kaçış olması durumunda, bunun uluslararası rezerv parayla karşılanabileceğini varsayan Arjantin yönetimini, çeşitli kredi kanallarıyla yabancı bankaları bankacılık alanına DYY'ler olarak davet etmeye daha da heveslendirmiştir. Böylece Meksika pezo krizinden sonra, Arjantin, yabancı banka girişini (nüfuzunu), Brezilya'dan daha fazla cesaretlendirmiş oldu: Arjantin'deki en büyük 10 bankanın 7'si yabancı, 2'si kamu bankası, 1'i yerli özel bankaydı. Öte yandan, Brezilya'da aynı yıl (2000) en büyük 10 bankanın, 4'ü yabancı 4'ü yerli özel, 2'si de federaldi (Paula ve Alves, 2003). 2001'de o günkü döviz kuru paritesinin sürdürülemez olduğu ve pezonun

dolara karşı değer kaybedeceği anlaşılınca, çokuluslu bankalar, rutin bankacılık işlerini devam ettirmek yerine, varlıklarını el altından yurtdışına kaydırmak suretiyle sermaye kaçışını körükleyip krizin kopmasına yordakçılık ettiler. Hükümet nihayetinde pezoju devalüe ettiğini, banka hesaplarını dondurduğunu ve dövizi kontrol altına aldığıı ilan edene kadar çoğu pezo cinsi mevduatların 30 milyar ABD doları kadarı dolara çevrilmiş ve iki ila üç hafta zarfında ülke dışına kaçmıştı. Bu yağma suçlamasının muhatapları arasında, ülkenin büyük yabancı bankaları bulunmaktaydı- HSBC, Citibank ve BBVA.⁶

Bundan başka, Arjantin ekonomisindeki durgunluğu gören çokuluslu bankalar, diğer Latin Amerika ülkelerinde hisselerini satmaya başladılar. Bu da krizin bir ülkeden diğerine, bu bankaların yatırım kararları aracılığıyla bulaşacağı endişesine yol açtı. Arjantin'deki kayıplarla darbe yemiş İspanyol devi BBVA, 2002'de, Brezilya şubelerindeki hisselerini, bunların yaklaşık olarak % 50 azalmasına neden olacak ölçüde sattı. Sonra, sektörün önde gelen kuruluşu Santander Central Hispano, Peru şubelerini ve Meksika'daki şube paylarının % 25'ini sattı.

Bolivya'da, yapısal düzenlemeler alanının yabancılarla terkinin tehlikesine işaret eden farklı bir öykü ortaya çıkmaktaydı. Diğer yabancı şubelerce izlenen ve İspanyol Santander Central Hispano'nun bankacılık temsilciliklerinde başlatılan kredi politikalarındaki daralma, zaten hantal olan ekonomiyi daha da kötüleştirdi. Santander'in Bolivya şubesi Banco Santa Cruz, 1999'dan beri belirgin bir kredi daralmasıyla bilançosunu yeniden yapılandırmıştır. Aralık 1999 ve Aralık 2002 arasında özel bankacılık sektöründeki yurtiçi krediler yaklaşık % 9 küçülürken, yabancı bankaların kredi portföyleri yaklaşık % 62 daralmıştır (Bkz. Tablo 4). Ana bankanın stratejik kararlarının, yükselen ekonomiler için ciddi etkiler yarattığı aşikârdır. Özellikle yabancı banka mülkiyetinin temerküzünün fazlaşması halinde, bu bankalar tarafından alınan kararlar, ev sahibi ülke ekonomilerinde büyük iktisadi hasara yol açabilmektedir.

⁶ Bkz. Small (2002).

Tablo 4: Bolivya'daki Özel Bankaların Toplam Kredisi (milyon \$)

	Aralık 1996	Aralık-1997	Aralık -1998	Aralık -1999	Aralık -2000	Aralık -2001	Aralık -2002	Değişme Aralık 99/ Aralık 02 (%)
Yerli Bankalar								
Banco Nacional de Bolivia	363	410	474	481	433	400	406	-16%
Banco de la Union S.A.	n.a	n.a	n.a	n.a	383	272	238	
Banco Mercantil	283	331	424	437	415	380	358	-18%
Banco Ganadero	42	83	140	162	159	142	127	-21%
Banco BISA	341	408	456	537	555	475	406	-24%
Banco Economico	148	216	268	262	231	191	173	-34%
Banco Solidario	47	62	71	78	72	74	75	-3%
TOPLAM	1225	1510	1834	1956	2248	1933	1784	-9%
Yabancı Bankalar								
Banco Santa Cruz ¹	617	707	947	871	515	332	238	-73%
Banco de Credito de Bolivia ²	194	272	456	485	478	362	273	-44%
Banco de la Nacion Argentina	20	31	32	25	22	17	10	-59%
Citibank N.A	41	39	227	200	155	116	86	-57%
Banco do Brasil	4	8	10	12	14	12	6	-52%
TOPLAM	876	1057	1672	1593	1181	840	613	-62%
TÜMBANKALAR	2101	2567	3506	3548	3429	2773	2397	-32%
Not: ¹ Banco Central Hispano (BCH, Spain) 1998'de bankanın % 90'ından elde geçirmiştir. İspanya'da Banco Santander ve BCH birleşmesi sonrasında, pay Ekim 2001'de % 96 çıkmıştır. ² Kasım 1993'te Banco de Credito del Peru tarafından alınmıştır.								
Kaynak: Cárdenas, Graf ve O'Dogherty (2004).								

Sonuç

1990’larda birçok Latin Amerika ekonomisi, bankacılığı da kapsayan yurtiçi finansal sektörlerini eşi görülmemiş bir düzeyde doğrudan yabancı yatırıma açtılar. DYY’ler söz konusu ekonomilerin bu stratejik sektörlerine, yerli bankaların sorunlarını ve başarısızlıklarını sermaye tabanını güçlendirerek gidermek ve uluslararası tecrübelerini ve teknolojik gelişmeleri buralara taşımak çığırkanlığıyla girmişken, Latin Amerika’daki yabancı bankaların kısa ömürleri süresince yaşananlar, bunların rollerine ilişkin tüm kaygıları haklı çıkarmıştır. Latin Amerika deneyimi göstermektedir ki yabancı bankaların genişleyen hâkimiyeti: (a) yerli bankaların kredi pozisyonlarındaki gerilemeyle kredideki mevcut büyümenin tümüyle duraklamasına, (b) yurtiçi ekonomideki şok dönemleri süresince finansal istikrarsızlığın daha da büyümesine, (c) ana bankalarca alınan gelişmekte olan piyasalara ilişkin stratejik kararlar ve yabancı bankaların kriz bulaştırıcısı gibi davranması yüzünden belirsizliğin ortaya çıkması ve büyümenin yavaşlamasına neden olmaktadır. Bu sonuçlar, yabancı yatırıma olan aşırı güven ile gelen iktisadi bağımsızlık kaybının birer ifadesidirler.

Latin Amerika ekonomilerinin önümüzde duran iç karartıcı deneyimlerine rağmen, yükselen ekonomiler bankacılıkta yabancı yatırımların erdemlerine inanmaya devam etmekte, bu nedenle finansal sektörde serbestleştirmeye gitmekte ve bankacılık sektöründe yabancı yatırımı teşvik etmektedirler. Bu çizgiye en son, 1990’lara kadar bankacılık rejimlerini, toplumsal ve kalkınmacı bankacılığa yapılan güçlü bir vurguyla koruyan ve ayrıştıran büyük Asya ekonomilerinden bazıları —Güney Kore, Japonya, Hindistan— dahil olmuştur. Şimdi, kendimize sormamız gereken soru şu: Tarihi görmezlikten gelip Asya’nın Latin Amerika’nın geçtiği yollardan geçmesine izin verecek miyiz?

Kaynakça

- Barajas, Adolfo ve Roberto Steiner (2001). **Credit Stagnation in Latin America**. *IMF Staff Papers*, November, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/staffp/2001/00-00/pdf/abrs.pdf>.
- Cárdenas, Juan, Juan Pablo Graf and Pascual O’Doherty (2004). **Foreign Banks Entry in Emerging Market Economies: A Host Country Perspective**. <http://www.bis.org/publ/cgfs22mexico.pdf>.
- Dymski, Gary (2004). **Credit Rationing and Social Exclusion in the Age of Financial Globalization**. *Paper presented at the Conference on Development in Open Economies: The current perspective held at New Delhi and organized by UNCTAD and Jamia Millia Islamia*, April.
- Gelos, R. Gaston ve Jorge Roldós (2002). **Consolidation and Market Structure in Emerging Market Banking Systems**. *IMF Working Paper* No. 86.

- Goldberg, Linda, B. Gerard Dages ve Daniel Kinney (2000). **Foreign and Domestic Bank Participation in Emerging Markets: Lessons from Argentina and Mexico.** *NBER Working Paper 7714*, Cambridge, May.
- Haber, Stephen ve Shawn Kantor (2003). **Getting Privatization Wrong: The Mexican Banking System, 1991-2003.** *Paper presented at the World Bank Conference on Bank Privatization in Low and Middle-Income Countries*, November 23, Washington, DC.
- Levy-Yeyati, Eduardo ve Alejandro Micco (2003). **Concentration and Foreign Penetration in Latin American Banking Sectors: Impact on Competition and Risk .** *IDB - Research Department Working Paper No. 499.*
- Mishkin, Frederic (1996). **Understanding Financial Crises: A Developing Country Perspective.** *NBER Working Paper 5600.*
- Paula, Luiz-Fernando ve Antonio J. Alves, Jr. (2003). **The Determinants and Effects of Foreign Bank Entry in Argentina and Brazil: A Comparative Analysis.** www.ie.ufrj.br/moeda/.